

Meddelelser fra Selskabet

BELLMAN

I DANMARK

NR.73 maj 2012

Dette nummer er kongeligt orienteret. Det handler om en kongelig hofpoet, en kongelig teaterprimadonna og en kongelig operasanger – og om muligheder for at more sig kongeligt. Per Olsen anmelder Jennie Nells afhandling om Bellman som panegyriker om kongen. Tine Topsøe og redaktøren hylder Johanne Luise Heiberg der er midtpunktet for årets Bellmandag på Sophienholm den 19. august, og redaktionen bringer en fødselsdagshilsen til Erik Harbo.

Dertil diverse invitationer.

Sant va dä

Som Holger Drachmann skrev i sit mindedigt ved Johanne Luise Heibergs digt som den ene Bellmandyrker til den anden:

*Nej, Kunsten begynder i Dyrehavs-
Bod blandt Gøglere findes dens Mo-
der;*

*den fødes til Liv i en Kælderhals,
drejer sig i en Sagtevals
efter de sirligste Noder!*

Det kan gerne være at Bellman var gæst, en udefra kommende, oppe fra det højere selskab, slottets og teatrets og statsadministrationen, men hans reportager fra livet på bunden af samfundet ramte og har ramt i 240 år. Men det er til at tro på at fru Heiberg har kunnet forstå epistlerne og har kunnet synge dem med den dobbelte bund de har og hun havde.

Det er helt rigtigt hvad Jens Kristian Andersen aldrig blev træt af at understrege: den danske guldalder purificerede det bellmanske univers, også og tydeligt i vaudevillesituationen *Ulla skal paa Bal*. Måske har det netop været med til at gøre fru Heibergs fortolkninger sær-

ligt oprigtige at hun havde et lignende miljø som epistlernes Ulla.

HVAD SKER DER I SELSKABET I SOMMER?

Masser... der er:

Sommersammenkomst i Den Gamle Have

Lørdag den 2. juni kl. 13.00 er der dækket op til medbragt mad i Den Gamle Have, Nybrovej 461, Frederiksdal, Lyngby.

Bus 191 fra Lyngby Station eller bådfart eller bil – god parkeringsplads lige ved stedet. Der kan sidde i tørvejr.

Vi genoptager en gammel tradition med en forårsudflugt til et traktørsted, og vel er det ikke Klubben, Fiskartorpet eller Bomhuset, måske er der en kilde man kunne hvile ved, det har vi ikke undersøgt, men området ved Furesøen er så tæt ved Mälaren og Bellmans områder man kan komme i Storkøbenhavn.

Det er derudover så litterært man kan ønske sig det: det var lige her Chr. Winther bad fuglen flyve over Furesøens vove, og lige i nærheden af hvor han og Heiberg konkurrerede om Johanne Louise Pätges – Heiberg vandt som bekendt, og de tyske digtere Klopstock og Friederike Bruun boede, vandrede og digtede heromkring.

Madkurve er velkomne, men alle drikkevarer skal købes på stedet. Opdækningen koster 20,- kr. som opkræves på stedet.

Selskabet sørger for sangbøger og – tekster, Selskabets musikalske venner for akkompagnementet. Anekdoter og

Carl Michael Bellmans epistler og sange var allerede kendte i 1700-tallet, men med romantikken fik hans digtning en helt særlig position ved siden af Goethe og Byron. Digteren og filosofen Johan Ludvig Heiberg gav ham rollen som læremester for den der ville skrive god lyrik, og de der fulgte rådet, skrev fine digte: Aarestrup, Chr.

anden litterær underholdning kan forekomme.

Tilmelding er ikke påkrævet, men det gør ikke noget at sende formanden en hilsen på kirsoeren@pc.dk, tlf. 45 89 36 35, så vi eventuelt lige kunne afstemme antallet opdækning. Gæster kan inviteres med.

Forelæsning i Folkeuniversitetet søndag den 19. august 2012 kl. 11.00

”BELLMAN OG DEN DANSKE GULDALDER JOHANNE LUISE HEIBERG”

Skuespillerinden, instruktøren og forfatterinden Johanne Luise Heiberg, f. 1812, er en central skikkelse i den danske guldalder. Også i dyrkelsen af den svenske digter Carl Michael Bellman på dansk grund står hun centralt, ikke mindst som en af de første og største Bellmansangere i den lange og ubrudte række af store danske fortolkere.

Winther, Henrik Hertz, Heiberg selv.

Bellmans egne værker fremførtes fra Det Kongelige Teaters scene, i saloner og dagligstuer igennem guldalderen, og teatrets primadonna, Johanne Luise Heiberg, førte an. Højdepunkter i historien om Bellman i Danmark er ”Bellmansommeren i Hørsholm” med fru Heiberg i centrum, udgivelser på danske forlag i 1840’erne og teaterstykker med Bellmanmotiver som Auguste Bournonvilles ballet og Heibergs vaudevillesituation ”Ulla skal paa Bal”.

Forfatteren Søren Sørensen har med fagbøger, essays og artikler, en roman og mange digte skrevet sig ind på Carl Michael Bellmans liv og forfatterskab, og derudover en række andre litteraturhistoriske emner. Se www.ordret.dk og www.bellman.dk

Tilmelding til Folkeuniversitetet i Emdrup via hjemmesiden fuau.dk eller E-post ja@fuau.dk

Bellmandagen på Sophienholm Søndag den 19. august 2012 kl. 14

Siden 2002 har Selskabet Bellman i Danmark i samforståelse med Lyngby-Tårnbæk kommune og Sophienholm stået for arrangementen af en Bellmandag på Sophienholm som et led i sommerunderholdningerne på stedet. Med disse koncerter har Selskabet søgt at opfylde den del af dets formål som er at fremme interessen for og kendskabet til den svenske nationaldigter Carl Michael Bellmans poetiske og musikalske produktion. Ved at præsentere solisters, kors og ensembles fortolkninger af det rige materiale for et tusindtalligt publikum har Selskabet dokumenteret værkerne.

Et særligt formål for Selskabets virksomhed er at dokumentere inspirationen fra Bellman i Danmark, et forhold der i Bellmanforskningen indtager en fremtrædende position, og det er netop dette der danner udgangspunktet for Bellmandagen 2012.

Inspirationen fra Bellman har især gjort sig gældende på teatret, især i gulddalderen og med ægteparret Johan Ludvig og Johanne Luise Heiberg i centrum. I 1845 sammenskrev Heiberg en række sange fra Bellmans hovedværk *Fredmans Epistlar* (1790) til en vaudevillesituation over temaet *Ulla skal paa Bal*. Ulla Winblad er epistlernes første-

dame, en af litteraturens centrale elskerinder, og en oplagt rolle for Johanne Luise Heiberg. I en lang række lystspil og vaudeviller af Heiberg og Henrik Hertz fremførte hun nyskrevne sange på Bellmanmelodier, men både på og uden for scenen optrådte hun med de originale tekster.

Året 2012 er 200-året for Johanne Luise Heibergs fødsel, og med en genopsætning af *Ulla skal paa Bal* vil Selskabet dels fejre en stor dansk Bellmanfortolker, dels dokumentere Jo-

han Ludvig Heibergs tese om at *Fredmans Epistlar* er *Vaudeviller uden for Theatret*, men også tåler at opføres på teatret.

Opsætningen forestås af operainstruktøren Tine Topsøe med fire skuespillere, en pianist og en hornist, kostumer osv.

I anden afdeling vil solisterne opføre andre epistler end dem Heiberg indlagde i vaudevillen, men med samme motiv: ballet og dansen.

Tine Topsøe har som operainstruktør forestået opsætninger af bl.a. *Den glade Enke*, *Wienerblut*, *Carmen* og *Mød mig på Cassiopeia*. Se mere på www.tinetopsoe.dk

Programbladet vil være medlemmerne i hænde o. 1. august. I tilfælde af regnvejr går vi i tørvejr.

Husk frokosten

Ill. Søren Sørensen

Årgang 1937

Eva Holbek - Søren Sørensen - Erik Harbo-
Ole Simonsen

Vi blev, som Selskabets digter har skrevet, *født da bomberegnen*

Faldt i stormkast over egnen

Ved den spanske hovedstad...

i den krig der blandt tusinder også kostede årets danske klassiker, digteren og maleren Gustaf Munch-Petersen, livet.

Det har været trekvart århundrede med utrolige rystelser: verdenskrig og besættelsestid, en af os oplevede bombardementet af den franske skole på nært hold, en anden at tyske soldater morede sig med at skyde til måls efter hans far. Som dog overlevede ved at søge dækning i den grøft han var ved at grave. Atombomben. Cubakrisen. Vietnamkrigen. Splittelsen mellem EF-tilhængere og – modstandere.

Mange lyspunkter: Bellman i gymnasiets svenskbøger, jazzklubberne, musikken i det hele taget, forelskelserne, børnene. Tre af os tog læreruddannelsen, alle tre fortsatte i andre studier: opera, psykologi, litteraturvidenskab og historie. Ved siden af scenen, sjælelæren og de skriftlige kilder altså Bellman: den ene som sanger, den anden som korsanger, den tredje som bisidder ved oversætterarbejdet, den fjerde som forfatter og den der fik det indfald som førte til dannelsen af Selskabet.

Et vendepunkt var Bellmans 250-år i 1990: Erik Harbos mange koncerter, Leif Bohns oversættelser af Fredmans Epistler og Sange, Søren Sørensens ar-

tikler om Bellmans indflydelse på dansk litteratur, tre baner der over nogle års under- og overgrundsarbejde i tæt samvirken med Sveriges Ambassade og minister Lars Lönnback i 1993 resulterede i at Selskabet Bellman i Danmark blev dannet.

Tidligt i dette forløb meldte operasanger Erik Harbo sig, og hans store erfaring som Bellmanfortolker, hans omfattende litterære indsigt og forståelse, hans energi og loyalitet har nu i to årtier været et holdepunkt i Selskabets arbejde, en hjørnestolpe.

Det samme siger man i Samrådet for de Litterære Selskaber i Danmark, som

Harbo var en drivende kraft ved dannelsen af.

Udslagsgivende var i høj grad at han var formand for Blicherselskabet – hvad han

fortsat er – og havde kontakt med flere andre litterære selskaber som SbBiD kunne samvirke med, og hans indflydelse har haft betydning for at samvirket mellem selskaberne har fungeret så godt siden starten.

Det er ikke for meget sagt at Harbo tog Bellmansangen op, dér hvor Aksel Schiøtz slap. Det er tilpas at sige at fortolkningen af Bellmans vidunderlige sange fik et stærkt løft da Harbo tog fat. Snart fulgte Nis Bank-Mikkelsen sit lydspor, og siden har Bellman stået stærkt her til lands.

På Det kongelige Teater, i DR og i udlandet sang Erik Harbo mange roller i mange operaer. En række kammeroperaer har han instrueret, og som formand for Udgiverselskabet Hegermann-Lindenkrone forestår han udgivelsen af teater- og operaforestillinger fra Det Kongelige Teater til glæde for mange. Han er ridder af Dannebrog, en sand riddersmand.

En rent utrolig energi lægger han i arbejdet for at udbrede og uddybe kendskabet til Steen Steensen Blichers person, livsløb og forfatterskab. Bog efter bog har han skrevet eller redigeret eller sørget for at få andre til at skrive, redigere og udgive; oversættelser til tysk og engelsk har han fået etableret; i mange år har han slidt for at få Blicher ind på markederne i Finland og Sverige, endnu er det ikke lykkedes, det skal nok lykkes.

For nylig udgav han *Bellman i Københavns Bymuseums Havesal*, årets medlemsgave i dette selskab. Næsten samtidigt udsendte han to cd'er: *Erik Harbo synger danske sange* – ja, om

han gør! Og *Erik Harbo synger viser, folkeviser, andre viser og sange*, og det er helt utroligt så smukt det lyder. Få synger dansk smukkere end Erik, få synger smukkere.

Det har publikum fået at høre også uden for landets grænser, og det skal publikum være glad for: Sverige, Tyskland, Østrig, England, Skotland, USA.

Hans indsats som tilrettelægger af dette blad kan enhver af dets læsere selv vurdere. Redaktionen er henrykt for den sikre æstetiske sans der præger det.

For styrelsen af Selskabet er han uvurderlig. Vi vil drikke hans skål og føle det som en ære at vi har ham iblandt os.

Søren Sørensen Forfatter, formand for Selskabet Bellman i Danmark, formand i Samrådet for de Litterære Selskaber

Epistel 18

Ulla skal paa Bal ”1844-2012“ af Tine Topsøe

Temaet for årets koncert på Sophienholm skulle være “Den dramatiske Bellman”, og derfor blev jeg i min egenskab af musikteaterinstruktør kontaktet af bestyrelsesmedlem Mikkel Vale, som spurgte om det var en opgave for mig. Det var det sådan set – problemet var bare, at Bellman ikke har skrevet ret meget dramatik

(hvoraf vi igen næsten udelukkende har brudstykker).

Derfor måtte vi gå til næste led; nemlig de danske dramatiske værker, der var inspirerede af Bellman og hans univers. Det bedste af disse mange forskellige værker syntes at være J. L. Heibergs “Ulla skal paa Bal” fra 1845. Heiberg

selv kalder det i et brev fra 1844 for “det bellmanske Efterspil” og gav den undertitlen “En bellmansk situation”. I andre kilder bliver det kaldt alt fra bagatel til syngespil. Scenen er “paa Fader Bergs Vertshus i Djurgården ved Stockholm” og personerne er de velkendte bellmanske figurer (Ulla Winblad, Fader Berg, Konstabel Movitz og Korporal Mollberg). Melodierne helt og holdent de bellmanske – dog arrangeret af syngemester Henrik Rung.

Men tiden og miljøet var en anden hos Heiberg end hos Bellman. Bellmans Fredmandigtning fra 1770-90 skildrer veloplagt druk og sex blandt derangede (og ikke altid lige appetitlige) drukken-

Epistel 21

Epistel 25

bolte og prostituerede på og omkring værtshuse i samtidens Stockholm. Hos Heiberg, på den danske guldalders højde er der sket en omfattende purificering, der måske kan synes unødigt tam i dag. Hvad der hos Bellman *benævnes* "bal" *fremstilles* som (udviklende sig til) promiskuøse orgier. Hos Heibergs er det

dansebal, hvor Ulla skal triumfere i menuet. Og Mollberg er den galante, om end kluntede danssemester, der ser til at Ulla under dansøvelserne ikke bliver for "echaufferet". Selve ballet og festen ser vi slet ikke. Denne purificering skyldes nok flere ting: dels skulle stykket opføres på Det Kongelige Teater, og dels skulle hustru, Johanne Luise, spille Ulla. Derudover virker det som om Heiberg i sin vaudeville med vemodig nostalgi og barnlig begejstring ser tilbage på rokokoen som en letsindig og legende tid og ikke har *villet* tematisere armoden og forfaldet.

For at holde stilen har jeg derfor valgt, at de medvirkende i "Ulla skal paa Bal" skal være klædt i guldalder kostumer. Og da det oven i købet falder så heldigt at Johanne Luise Heiberg har 200-års jubilæum i år, er det oplagt at lade det foregå på hendes tid og være dedikeret til hende. Jeg har dog tænkt mig gennem denne

Epistel 55

vaudevillesituation at fortælle lidt om den unge Johanne Louise *inden* hun møder Heiberg og endnu lever under trange kår. Dansen spillede en stor rolle i hendes tidlige liv og var et middel til at komme frem i verden. Og da “Ulla skal paa Bal” netop handler om at Ulla skal lære at danse for at kunne komme til ære

og værdighed på ballet, er det en op-lagt at få de to verdner til at smelte sammen over dette dansens tema.

For at kunne reali-sere opførelsen med de forhånden-værende midler har jeg måtte stryge ko-ret/gæsterne i styk-ket. Korets passa-ger vil blive sunget af de fire sangere, jeg allerede har på scenen. Hos Hei-berg spiller Fader Berg selv på vald-horn og ude i kulis-sen bliver der også spillet på horn. I vores opsætning vil der være en hornist på scenen, som vil spille kraftigere og svagere alt efter hvor lyden skal komme fra. Hornet kan derudover ud-mærket bruges i de Bellman sange,

som vil udgøre anden

del af koncerten, og vil dér afløse de tra-ditionelle instrumentimitationer.

Selv var Heiberg alt andet end tilfreds med ssit lille værk – men det da det i høj grad vidner om Heibergs og samtidens store interesse for Bellman og viser deres begejstring, er det interessant for os i dag. Og måske også Heibergs høje ag-

Epist 68

else af Bellman gjorde ham til en unødigt streng dommer af sit eget værk. Da "Ulla skal på Bal" kun har haft en snes opførelser på Det kgl. Teater siden premieren i 1845 glæder vi os meget til at kunne vise jer dette specielle og sjældent opførte værk.

FORÅR FOR MOVITZ

Dette nummer af Bladet skulle have indeholdt en lille artikel om foråret i epistlerne, men egentlig talt kan det været vanskeligt hos Bellman at finde en lovprisning af lige netop denne årstid.

En sommermorgen, jo, med solen glitrende i Mälarens krusninger, i sejlløbet mellem skærene i Stockholms arkipelag, men en egentlig forårsvise i retning af "Den kedsom vinter..." har han nu ikke.

Det skulle selvfølgelig nok være muligt med god vilje at tolke epistel nr. 39 forårsagtigt: "Storm og bølge har sig lagt,/ himlen matte stjernepragt/ snart af lys bortjages/ snart det atter dages,/ varmen stiger,/ disen viger,/ solopgangen forudsiger....."; det kunne godt være en forårsmorgen, men lige så gerne begyndelsen på en sensom-

merdag.

Findes der egentlig andre årstider i epistlerne end netop sommeren, hvor man kan færdes udendørs?

Men hvorom alting er, i en af epistlerne er våren udtrykkelig omtalt med følgende opfordring, som oven i købet gentages:

"Stem dine strenge, syng om livets vår!"

Det er i Fredmans Epistel nr. 30, "Til Fader Movitz under hans sygdom, lungesoten. Elegi", og det er ingen forårssang.

Tøm nu dit glas, se døden på dig venter,

Sliber sit sværd, og ved din tærskel står.
Bliv ej så angst, han ikke straks dig henter,
Venter en stund, måske først om et år.
Movitz, din lungesot, dig lægger i graven,
Anslå oktaven,
:/: stem dine strenge, syng om livets vår!:/:

Voks-gul din hud, mat-rosenrøde kinder,
Indfaldent bryst, og fladt dit skulderblad.
Vis mig din hånd! Så langsomt blodet rinder,
Svulmet og blå, og fugtig som i bad;
Hånden er svedig og årene tykke.

Spil om al lykke!
:/: Tøm hele flaske, syng og drik, vær glad! :/:

Himmel! du dør, din hoste mig forskrækker;
Tomhedens klang, fra døden kom der bud;
Tungen er hvid, så ængsteligt hjertet tikker,
Blød som en svamp er sene, marv og hud.
Ånd nu! For fanden, hvor stinker din aske!

Lån mig din flaske!
:/: Movitz, din skål, syng nu om vinens
gud! :/:

Men i hans glas har døden sig formummet,
Narret sig ind med latter sang og fryd.
Ja, dette glas bedrøveligt har rummet
Glødende orme, Movitz, hvilken død.
Alt er fortæret, og øjnene rinder,
Tarmene brænder.

:/: Orker Du endnu råbe skål? - Jo, jo! :/:
Endnu en skål! Dig Bacchus afsked byder,
Fra Freja selv. Du sidste hilsen får.
Til hendes pris dit tynde blod dog syder,
Trods denne strøm, som fra din åre går.
Syng, læs og glem, tænk, - begræde, - fun-
dere,

Endnu lidt mere?
:/: endnu en snaps til rejsen? Dø? – Nej, skål! :/:

Freja, som sender sin hilsen, er også for-
årets gudinde, skønt udsigt til forår for
Movitz er der just ikke; der ligger han på

sottesengen, denne maler og musikanter,
helt uden vejr til at blæse i sit valdhorn.

Det mærkelige ved denne epistel er
dobbeltheden, på engang den kliniske
beskrivelse af lungesotens hærgen, som
hvis den stod for sig selv, kunne indgå i
ethvert opslagsværk om tuberkulose,
men som takket være Fredmans kærlige
og fuldstændig usentimentale følgebe-
mærkninger kaster humorens kappe over
forløbet.

Det er Bellmans kunst.

I Nis Bank Mikkelsens fremførelse af
epistlen går dobbeltheden rent ind, så til-
høreren både må le og betænke, ”fundere
endnu lidt mere?”.

En anden digter har sagt det på dansk
om humorens væsen:

”Først når det er rigtig trist, bliver det
for alvor sjovt, for aldrig danser forfatte-
rens pen med større schwung, end når alt
er tabt og vinden flår i et falmet skilt.

Fordi det er så patetisk, kan vi ikke la-
de være med at grine, og i ly af latteren
kan vi for en gangs skyld tillade os at ta-
ge noget virkelig alvorligt” (Søren Ulrik
Thomsen i essaysamlingen ”repremiere i
mit indre mørke”). **Hans Lundsteen**

Vort medlem Bengt Ole Lindberg donerede
for nylig 25 stk. af hans CD ”Balladen om
Ulla” til selskabet, og den vil nu være til salg
til medlemmerne.(se andet sted)

”Balladen om Ulla” er en gendigtning af
nogle af Carl Michaels Bellmans mest
populære viser, sunget og spillet af
”Kontrasterne” der består af Bengt Ole
Lindberg, sang, Susan Englund, kor og
bluesmusikeren Ken Damkier på guitar,
bas, keyboards og mundharpe.

Vi siger mange tak for donationen og hå-
ber at mange medlemmer viser interesse.

Johanne Luise Heiberg 1812-2012

For mange vil årstallet 1812 givetvis være forbundet med brudstykker af Mar-seillaisen og Kremls klokke i Tjai-kovskis festouvertur. Færre vil associe-re det med Bellman. Det kunne man dog godt. De der har og måske endda har læst i *Danske Bellmaniana* 1999 vil kunne se på side 117, at der dette år ind-trådte et vendepunkt i den danske opfat-telse af vor digter: i 1812 modtog Stock-holm nemlig besøg af ikke færre end tre litterære personligheder fra Danmark, og vel at mærke tre personer som allerede havde eller snart skulle få betydelig ind-flydelse på kulturlivet her til lands: Ras-mus Nyerup, Christian Molbech og *den purunge student Johan Ludvig Heiberg*.

Mens de var dér, gik værthusholder-sken madam Pätges og ventede sig, og den 22.11. dette år kom Johanne Luise, siden gift Heiberg, til verden.

Nogle vil forbinde navnet Johanne Luise Heiberg med Per Olof Enquists fi-gur i skuespillet *Fra regnormenes liv*. For resten har både Søren Kierkegaard og H.C. Andersen portrætteret damen li-ge som maleren Marstrand har. Selv gjorde hun det, og det er måske det bedste af det hele. Hendes og Heibergs fjen-der omdøbte hendes selvbiografi til *Et Liv, genopløjet i Erindringen*. Havde de sat et ekstra ”p” ind: *genoppløjet*, havde det været sandheden nærmere.

Det er ærgerligt at hendes fjender – og de var mange, og mange af dem havde indflydelse – har fået lov til at beherske erindringen om en af de største kultur-personligheder i Danmarkshistorien, for selvbiografien hedder altså *Et Liv, gje-*

noplevet i Erindringen, og er litterært og sprogligt et mesterværk.

Hun begyndte som barn i et miljø der næsten ikke kunne være Fredmans nær-mere: forældrenes beverding i Brogade på Christianshavn, men kom til ballet-ten, og det var vist ikke meget noblere. Resten af hendes liv er knyttet til Det Kongelige Teater som figurantinde, pri-madonna, instruktrice, som den der løf-tede romantikkens teater til skyerne, og den der introducerede naturalismens med værker af Ibsen og Bjørnson.

Litteraturen om Bellman i Danmark har ikke kunnet komme uden om hende: Jens Kr. Andersen ikke i *Bellman og de danske guldalderdigtere* – af hvilke hun altså var en, heller ikke i *Bellman og Danmark*, Søren Sørensen ikke i *Dan-ske Bellmaniana* hvor der er hele tolv henvisninger til damen.

Iflg. fru Heiberg selv var det i vinteren 1831-1832 at hr. Heiberg lærte hende Bellman at kende, *denne i Lune og Gra-tie enestaaende Digter*. Hun var skue-spillerinde, så hun lærte en og hver af hans sange udenad. Nah, vist kun epist-lerne, hvis vi kigger rigtigt efter, men dem er der som bekendt 82 af, og det er da ikke så lidt af en præstation i sig selv. På samme tid havde ægteparret stiftet personligt bekendtskab med en af tidens fremmeste digtere, Henrik Hertz, og de blev venner fra det første møde af. Så nære venner at Hertz blev indbudt til at deltage i familiens sommerferie på Post-huset i Hørsholm. Det var et hotel, ste-det hvor dilgencen mellem Helsingør og hovedstaden skiftede heste. Det ved flittige læsere af Henrik Hertz’ store digt med titel efter hotellet.

Epistel 82

Ham sang de Bellmans sange for. Vi skriver fru Heiberg. Hvor mange af dem Heiberg sang med på, får stå hen i det uvisse, men vi var fru Heiberg og hendes svigermor, den senere så kendte romanforfatterinde Thomasine Gyllembourg. Hun spillede klaverstemmerne og har sikkert nydt at genoptage sin ungdoms spillet Bellmanske klaversatser. Hertz da?

Han blev saa henrevet af deres Skønhed og saa begjærlig efter at kjende dem alle, at han med ustandselig Iver opfordrede mig til atter og atter at synge dem for ham.

På svensk selvfølgelig. Hvad ellers? I det efterfølgende gav fru Heiberg en karakteristik af *Fredmans Epistlar*. Melodierne er dejlige, og teksten er *forunderligt henrivende* – hvor feminint udtrykt! Alvor og spøg, ironi og kådhed, sanselighed og dyb melankoli, smerte og glæde, alle disse modsætninger er til stede og smelter sammen, hvorved de *formaa at tilveiebringe en Stemning, som ingen anden Digting*.

På parrets etårs bryllupsdag tog de på udflugt, men Bellman fulgte med. Hertz og Heiberg gik på den tur nødig forbi en kro: *De beraabte sig paa Bellmans Autoritet og citerede i Et væk Steder af hans Sange, som godtgjorde, at man med ikke god Samvittighed kunde gaa forbi en Kro uden at unde Kromanden sin Næring. Heiberg paastod, det vilde bringe os Uheld hele Aaret igjennem...*

Det danner grundlaget for at kredsens ophold i Hørsholm af fru Heiberg fik navnet Bellmansommeren. Hertz' digte fra året 1832 står stærkt i dansk litteratur, ikke mindre stærkt i Bellmanlitteraturen.

Bellmanvinteren kunne man så have kaldt den sæson da man opførte Heibergs vaudevillesituation *Ulla skal paa Bal*, hovednummeret også på dette års Bellmandag på Sophienholm. 1845 udgør i den danske litteraturhistorie midtpunktet for en overvældende interesse for den svenske nationalskjalds liv og værker. Heibergs lille festspil står således ikke alene, både Carl Ploug og August Bournonville tog emnerne op, den

ene som komedie, den anden som ballet, og Bournonvilles har fællesskab i motiv med Heibergs.

Det følgende år knyttedes der bånd over Sundet. Anledningen var Tycho Brahes 300 års dag, den svenske konge og dronningen af dansk teater kom der i selskab med store skarer. Dagen sluttede med en henrivende solnedgang, og genoplevet i erindringen kom det til at hedde:

Mageløst var det at sidde her og skue hen over Sundets Speilflade; Skibene laa der spredte i magisk, rødlig Belysning, speilende sig saa idealsk, at havde ikke Speilbilledet staaet paa Hovedet, vilde det have været vanskeligt at sige, hvilke af Billederne der var de virkelige, hvilket Gjenbilled.

Den næste helmening skal understreges:
Sjeldent seer jeg Naturskjønheder, uden at Bellman synger i mit Indre, saaledes ogsaa her; jeg sagde:

”Ä’ke det gudomligt? – Dessa Ängarna!”

”Gudomligt at beskåda.”

Og har man først med et Par Linier om denne magiske Natursanger, da gaar det med den ædle Digtervin, som naar man plukker det første Bær af en moden Druetasse(!); man har ondt ved at holde op, før hele Klasen er nydt. Den ene af hans Sange fører til den anden; det er fast umuligt at slippe dem igjen.

I det panteon hvor store Bellmanierne har deres buster og mindetavler, pranger Johanne Luise Heibergs med en særlig renhed. Vore svenske meningsfæller kunne gerne tage del i 200 års hyldesten.

Forfatteren Søren Sørensen

Per Olsen:

Jennie Nell:

Vivat vår monark!

**Carl Michael Bellmans panegyrik
över Gustaf III 1771-1792**

Omslag af Pehr Hilleström d.ä.: *Gustaviansk interiör med musicerende sällskap* (ca. 1779). Med illustrationer og CD: Musikillustrationer, af Carl Håkkan Essmar (sang) og Wilhelm Dahllöf (cembalo) (Lund: ellerströms förlag, 2011).

Lars Huldén & Jennie Nell: *Carl Michael Bellmans liv og værk. En mini-biografi* (SBIID, 2010).

1. For nylig havde Nicolaj Arcels film *En kongelig affære* premiere, og to år tidligere kom Henrik Kolinds *Caroline – den sidste rejse*. Begge film skildrer en lille del af det Janushoved, som Oplysningstiden udgør, både den store, politiske og lille, personlige historie. Den mentalt svækkede Christian den 7. kom på tronen i 1766, blot 16 år gammel. Han led af ungdomssløvssind, blev gift med den engelske prinsesse Caroline Mathilde, som kun var 15 år gammel. De fik et barn og tronfølgen var sikret. Den tyske læge J.F. Struense fulgte, efter at have behandlet Christian den 7. på en rejse i Europa 1768, med til Danmark, hvor han blev kongens hoflæge, kabinetsminister, dronningens elsker, med hvem han fik et barn – og indførte allerede i 1770 ’en uindskrænket Frihed for bogtrykkerier-ne’. Denne kom blandt mange andre Johannes Ewald og Johan Herman Wessel til gode. Den oplysningsintellektuelle og re-

formivrige Struense udmanøvrerede det siddende statsråd og blev ved et statskup i 1771 Geheimekabinetetsminister og dermed landets radikale repræsentant for den oplyste enevælde, men han blev sidenhen offer for endnu et statskup (ved bl.a. enkedronning Juliane Marie), henrettet og lagt på hjul og stejle i 1772. Den 15-årige kronprins Frederik (først i 1808 blev han kong Frederik den 6.) tog i 1784 magten ved endnu et statskup. Der er således tale om en dramatisk, politisk modsætningsfyldt epoke med magtkampe, intriger, hofsnoget, maske-spil, det intime liv ved hoffet – og sex. Som vi kender det fra de to film, men også fra fiktionslitteraturen (1).

2. Under en operaforestilling i Paris 1771 fik den 25-årige svenske tronfølger meddelelse om sin fars pludselige død, og halvandet år senere i august afsluttede Gustav den 3. *Frihedstiden* (1718-72), som regnes for en svensk kulturel guldalder, med et statskup. Allerede på revolutionsaftenen lancerede den royalistiske Bellman sin lille vise 'Gustafs skål', som skulle vise sig at blive en slags kendings- eller signaturmelodi for kongen. I Frihedstiden var to partidannelser dominerende i Rigsdagen: en adelig, 'hattene', som kritiserede den anden partidannelse for at være nogle 'nathuer' ('mössor'). Kuppet flyttede magtens centrum fra ständerrigsdagen til kongemagten. Frihedstidens sidste årti var en brydnings-tid, ladet med politiske, sociale og økonomiske modsætninger som får en ud-løsning, om end ikke en løsning med Gustav den 3.s statskup. Han var i starten en stor kunstdyrker og frihedselsker,

og hans interesse kom bl.a. J.T. Sergel og C.A. Ehrensvärd som ledsagede kongen på en studietur til Italien i begyndelsen af 1780'erne, til gode. Begge påvirkedes af de nye klassicistiske strømninger. Gustav var, som Struense, præget af 1700-tallets oplysningsfilosofiske ideer og førte en reformpolitik, som omfattede uddannelse og videnskab, bl.a. oprettelse af Svenska Akademien i 1786, med det 150 år ældre Académie française som mønster, og som siden 1901 har uddelt den litterære nobelpris. Dets hovedformål var at understøtte digtekunst, veltalenhed (retorik) og historieskrivning. Desuden grundlagde han Nationalteatret/Opera-huset (1782) og optrådte selv som dramatisk forfatter. Dertil kommer, at han indførte trykkefrihed samt moderniserede centraladministrationen. Men han var også en snu, hensynsløs og slagkraftig politiker, såvel i udenrigs- som indenrigspolitikken. Således angreb han i 1788 kusinen Katarina den 2.s Rusland, ligesom han midt under krigen fik svækket adelens magt afgørende, men under indtryk af den franske revolution strammede han grebet og indførte igen censur, og blev myrdet på et maskebal ved netop et adeligt attentat på et maskebal i 1792.

Jennie Nell er fil. dr. i litteraturvetenskap ved Stockholms Universitet og har tidlige publiceret sammen med Lars Huldén *Carl Michael Bellmans liv og værk. En minibiografi* (sænummer af SBiD, 2010). Artiklen 'Pan han tager sin pipa... Sin pipa tager Pan'. Om naturidéer i Fredmanverdenen ud fra Bellmans Djurgårdsepistler' er bragt i *Meddelelser fra Selskabet Bellman i Dan-*

mark, 15. årg. nr. 57 (2008).

4. Panegyrik, dvs. hyldesttaler og – tekster, overdrevent rosende og smigrende taler i højstemt stil har altid fandtes – og findes stadig. I den litterære barok, som jo falder sammen med den politiske enevælde, kender vi den i det ganske Europa. I Den danske barok kender vi den fra bl.a. Anders Bording's 'Frydeskrig' ved Frederik den 3.s arvehyldning, Kingos 'Hosianna', og den mindre kendte Wilhelm Helts 'Gratulation til Kong F R I D E R I C H den fjerde, da han i sit første Regierings-Aar reiste til Norge' (skrevet 1704, trykt 1732), hvor optakten (l. 1-8) lyder: 'Som Verdens store Sool, Naturens gyldne Øye/Sin Rund paa Himlen gaar, og deler af det Høye/Til alle skabte Ting, sit Lys, sin Krafft og Dyd,/Og fylder Verden op med Glæde og med Fryd.//Saa og Kong F R I D E R I C H, vor Nordens Soel og Øye,/I Riget gaar sin Rund, og sparer ingen Møye/At deele ud sit Lys, sin Naade og sin Ret,/Til Glæde og til Trøst, for hvert et Land og Plet.'

Løjlighedsdigtningen er en væsentlig genre i barokken og helt op til o. 1800: fødselsdigte, bryllupsdigte, mindedigte, ærevers, indskrifter, supplikker, fastelavnsvers, bindebrev/rimbrev og leverrim, improvisationer, hylsteddigte og dødedigte. Fx fandt Thomas Kingo det ikke under sin værdighed at skrive bagatelpoesi – 'Om Snustobak' og om den galdesten, som voldte den berømte læge og videnskabsmand Ole Borchs død: 'Her er den Morder-Steen, som stak med Dødsens Fork/Og jog til Graven vor uddødelige Borch,/Den lærde Verden fik

derved et Hierte-Meen,/Gak Læser, gak og græd, om du ey selv est Steen.'

Gravdigte over mennesker er en af 1700-tallets mest kendte poetiske gener. Men at gravdigte over dyr også var en flittigt udnyttet subgenre, kan man læse om i en lidt speciel svensk disputats om dette lidt specielle og udforskede emne, som udkom sidste år: Daniel Möllers *Fänad i helgade grifter. Svensk djurgravpoesi 1670-1760*. Der er gravdigte over hunde, fugle, spurve, kanarie-fugle, grønsiskener, skovskader, papegøjer, kamæleoner, harer, bjørne – og Möller vier et helt kapitel til 'Den erotiska djurgravpoesin', sammenhængen mellem dyr, humor, erotik og gravdigte'. Bellmans digte over døde er beskrevet i en spændende 'doktorsavhandling' fra 2005 af Stefan Ekman med (for) mange statistiske data og trykfejl.

Selvom der er 65 års forskel, er der strukturelle, retoriske, stilistiske og tematiske ligheder mellem barokkens og Bellmans panegyrik. Sol- og lysmetaforikken går igen; 1700-tallet var Rationalismens eller oplysningens tidsalder – Oplysningstiden, Upplysningen, *Enlightenment*, le siècle des *lumières*, el siglo de las *luces* – på tysk die Aufklärung. 1700-tallets litteratur gennemspiller forskellige epokale faser, som Bellman måtte forholde sig til: Klassicisme/Oplysningstid, Rokoko, Følsomhed/Sentimentalisme og Præromantik.

5. Og nu har Jennie Nell skrevet og forsvaret en disputats om *Carl Michael Bellmans panegyrik över Gustaf III 1771-1792*, med hovedtitlen *Vivat vår monark!* (2011), hvor Thomas Bredsdorff fra Københavns Universitet var of-

ficiel opponent. Vivat (Gustaf den 3. 'Han leve'), og altså ikke Pereat ('Ned med ham'). Ligesom disputatsen om de svenske gravdigte over dyr kan forekomme lidt bizar og speciel, og ligesom Johan Stenströms kyndige (men måske for detaljerede) receptionsæstetiske opslagsværk *Bellman levde på 1800-talet* fra 2009, der handler om at Bellman aldrig var glemt, men levede videre i de mandlige studenter- og selskabskredse i Stockholm, tager fat i et udforsket aspekt af Bellmans produktion – kunne man tilsyneladende sige det samme om Jennie Nells disputats om Bellmans panegyrik over Gustaf den 3. Afhandlingen undersøger Bellmans royalistiske digte, hans rolle som hofdigter og igen et specielt område – underbelyst eller slet ikke belyst i Bellmanforskningen – set i forhold til de mange analyser af epistlerne og sangene.

Bogen falder i fem dele. En indledning (s. 11-55) med en kort gennemgang af Bellman-forskningen og præcisering af formålet: 'att göra en mer systematisk genomgång av Bellmans panegyriska produktion med fokus på panegyriska motiv og retorisk formalia, och att sätta in dikterna i en litteraturhistorisk og moralkontext' (s. 21). Hun er en lidt gammeldags litteraturforsker, der trækker mest på den ældre, traditionelle Bellman-forskning, men inddrager også den amerikanske nyhistoriker Stephen Greenblatt, som sært nok ikke bruges synderligt, til trods for at Nyhistorismen netop studerer kulturelle magtrelationer i et litteraturhistorisk perspektiv. Både Greenblatt, Pierre Bourdieus kulturanalyser og Foucaults diskursanalyser havde

ellers været nyttige teoretiske redskaber til at belyse Bellmans position som 'hofdigter' og hans forhold til kongemagten. Hvilken rolle spiller Bellmans hyldestdigte og -taler i udbredelsen af særlige diskurser (fx politisk og/eller juridisk magtsprog)? (3). Anden del handler om den moralfilosofiske baggrund (s. 57-67) om europæiske forfattere og filosofers syn på fyrsten eller den store mand som moralsk eksempel for medborgerne – i dag ville vi kalde det 'rollemodel'. Digterne skulle hylde Gustaf den 3.s person som et 'exemple à suivre'. Og hvorfor nu det? Fordi han var den tredje Gustaf – en svenskfødt tronfølger – og fordi han var fyrsten som 'landsfader', den milde, gode og retfærdige monark (styre med fast hånd, og garant for tryghed og værn mod ydre farer), og 'helten'. Afhandlingens tredje del, som er den største (s. 69-166), behandler netop disse hovedmotiver i Bellmans fremstilling af kongen i lejlighedsdigtningen og dramatikken. JN går detektivisk til værks i kilderne og arkiverne, fortjenstfuldt, men trækker så mange detaljer frem som ikke altid når at blive afsæt for en samlet og samlende koblet syntetiserende helhed – jeg ville kalde det personalhistorisk 'flueknepperi'. Læseren får også en række kortere tekstlæsninger af Bellmans hyldestdigt *vor allem* 'Gustafs skål!', skrevet sommeren 1772 med offentlig premiere på selve statskup-natten 19. august: 'Den bäste kung, som Norden äger: Han ej tål,/At vigtskåln ojämt väger./God och glad,/Han Ilskans röst föraktar/Samt afvaktar/Och betraktar/Dårskap i sin grad.' (1. str.). Bellmans 'krigsivrande

diktning 1788' belyses med læsninger af 'Tre eksempel på genre, retorik och stilnivå': 'Embarqueringen', 'Kämpe-Visa' og 'Fäderneslandets Försvar' og søger at spejle den lille historie (Bellman, hoffet, panegyrikken og kongen) i den store historie (udenrigspolitikken).

Fjerde del (s. 167-219) handler om Bellmans panegyriske taler i Augustior-den – et selskab, som grundlagdes efter Gustaf den 3.s statskup 19. august 1772 - tekster som JN læser ud fra en græsk-romersk retorisk tradition og fransk-klassicistiske subgenrer. Det er langt det bedste og mest selvstændige kapitel, hvor det lykkes JN gennem et mere sikkert greb om analyserne af komposition og stil, motiver og temaer, talestilen og retoriske virkemidler (figurer og troper) i tale 43 ('Fast Nordens köld och hvin ur luftens kamrar rusar') og 48 at skabe sammenhæng mellem detalje og helhed – syntetisere – og kontekstualisere teksterne og talerne litteraturhistorisk. Dog mener jeg at der stadig er for megen 'teknisk retorisk' analyse på bekostning af de indholdsmæssigt og ideologisk udfoldede analyser, ligesom jeg savner en diskussion om de mundtlige taler vs. de skrevne hyldesttekster.

Femte del (s. 221-55) handler om Bellmans naturbeskrivelser som hyldest til kongen og om Arkadien i Stockholm, samt om medaljer som inspiration og forlæg for hyldestdigtene; Bellmans poetiske teknikker undersøges gennem en sammenligning med Gustaf den 3.s medaljehistorie, som kaster lys over de ikonografiske elementer i Bellmans poesi.

Afhandlingen afsluttes med Sammenfattning, Summary, Noter, Appendix,

Ordliste över begrepp och retoriske termer, Källor och litteratur, Bildförteckning, CD-bilaga och melodiförteckning of Personregister.

6. Samlet set giver *Vivat vår monark!* et forfriskende bidrag til et uopdyrket område af Bellman-forskningen, der er tale om gedigen håndbogskundskab om det gustavianske kulturmiljø og subgenren panegyrik, men bogen giver næppe et helhedsbillede af hvad denne nye synsvinkel har kunnet bidrage med i forhold til Bellmans samlede produktion, hvad JN i øvrigt heller ikke har antydnet (s. 23) – hvad bidrager hyldestdigtene med i forhold til epistlerne og sangene og salmerne osv. Man kunne ønske sig en lidt mere Zlatan-agtig behandling af de personalhistoriske facts, samt en mere litteraturteoretisk tilgang til den 'kunglig sekreterare'.

Noter:

(1) Fx Frank Jægers drama *S* (1973), Sven Holms *Struense var der* (1977), Per Olov Enquists roman *Livlægens besøg* (1999) og Maria Hellebergs *Kærlighedsbarn* (2012); læs desuden 'hofsladdertasken' Charlotte Dorothea Biehls positive tolkning af Struense og hans reformer i hendes *Historiske Breve* (skrevet 1784-85, trykt 1865-66 og genudgivet i forkortet form i 1975). Selv kaldte hun sine breve for 'chronique scandaleuse'.

(2) De seneste 20 år er der udkommet mange fine og spændende Bellman-bøger, såvel akademiske som mere populære:

Hillbom (1991, 1994, 1997), von Platen (1991), Nilsson (1992), Fehrman (1995), Kretz (1995), Nyström (1995), Simons-

son (1995), Andersén (1997), Hall (1999), Stålmarch (2000), Berggren (2003), Haugen (2004), Matz (2004), Ekman (2005), Lönroth (2005), Landen (2008), Johan Stenström (2009), og nu Nell (2011). Endelig er der jo *Bellmansstudier*, som efter næsten 10 års pause igen begyndte at udkomme fra 1998. Desuden er der flere store, gode bidrag i svenske litteraturhistorier, bl.a. Staffan Bergstens *Den svenska poesins historia* (2007). Jeg vil senere her i bladet lave en forskningsoversigt over Bellmanlitteraturen gennem de seneste 15-20 år

(3). Se bl.a. Michel Foucault: *Ordene og tingene* (1999) [1966], *Overvågning og straf* (1994) [1975] og *Sikkerhed, territorium, befolkning* (2008) [1977-78]; Pierre Bourdieu: *Centrale tekster inden for sociologi og kulturteori* (2008); H. Aram Veerer (red.): *The New Historicism* (1989); Stephen Greenblatt: *Learning to Curse* (1992), (red.): *Redrawing the Boundaries* (1992) og Catherine Callagher & Stephen Greenblatt: *Practising New Historicism* (2000).

Epistel 69

Om de syv tegninger af Hanne Bonde til *Ulla skal på bal*

Fr. Epist. 18 Til Gubberne på terra Nova i Gaffelgränden ved Skeppsbroen

Fr. Epist. 21 Hvorudi han pro primo gengiver natten med dens fornøjelser....

Fr. Epist. 25 Som et forsøg på en pastorale i bacchantisk stil, skrevet ved Ulla Winblads overfart til Djurgården

Fr. Epist. 55, Om Mollbergs keglespil hos Faggens ved Hammerby told en sommeraften 1770

Fr. Epist. 68 Om det sidste bal på Grönlund

Fr. Epist. 69 Om Mollberg som dansemester

Fr. Epist. 82 eller uventet afsked forkyndt ved Ulla Winblads frokost en sommerdag i det grønne

INDHOLD

Leder

Sommersammenkomst

Folkeuniversitet

Bellmandag

Årgang 37

Ulla skal paa Bal af Tine Topsøe

Johanne Luise Heiberg af Søren

Sørensen

Bog anmeldelse ved Per Olsen: Jennie

Nell: *Vivat vår monark*. 2012

FORÅR FOR MOVITZ af Hans

Lundsteen

Forside: *En god cigar: Johanne Luise Heiberg*

Illustrationer ved Hanne Bonde

Hanne Bonde har gennem mange år gennemillustreret Bellmans liv i malerier og tegninger.

Husk

Bellmandagen på

Sophienholm Søndag den

19. august 2012 kl. 14

Styrelsen for

Selskabet Bellman i Danmark

Formand: forfatteren Søren Sørensen

Næstformand: bioanalytiker Dorte Jepsen

Sekretær: provst Hans Lundsteen

Kassemester: Alex Pedersen

Øvrige medlemmer:

Viceskoleinspektør Fritz Haack

Operasanger Erik Harbo

Cand. pæd. psyk. Eva Holbek

Natpræst Mikkel Vale

Gymnasielærer, mag.art. Randi Larsen

Billedhuggeren Karen Nordentoft

Lektor mag. Art. Per Olsen

Tilknyttet styrelsen som særlig sagkyndig:

Advokat Claus Arup

Skuespiller Nis Bank Mikkelsen

Udgiver: Selskabet Bellman i Danmark

Adresse: Ellekrogen 28, 2950 Vedbæk

Tlf. 45 89 36 35

Redaktion: Søren Sørensen, ansv.

Fritz Haack, Hans Lundsteen

Layout og tryk: Erik Harbo

Redaktionsudvalg: Foreningens styrelse

Eftertryk af artikler er velkomne mod

kildeangivelse og honorar

Salg af bøger:

Skrifter udgivet af SBiD: Alle gratis for medlemmer så længe oplag haves:

1. Bind: Jens Kr. Andersen: Bellman og de danske guldalderdigtere

2. Bind: Søren Sørensen: Danske Bellmaniana
Torben Krogh m.fl.: Bellman og Danmark

M.Brøndsted: Nyere Bellman-studier og komm.
Bellman i Billed og Digt 2011 [348 kr.]

Lars Huldén & Jennie Nell: Carl Michael

Bellmans liv og værk

Salg af CD og DVD

Erik Harbo m.fl.: Bellman i Kbh. Bymuseums

Havesal (udg. 2012) specialpris 80 kr.

Nis Bank-Mikkelsen & Bellman i kvartetten (17 numre) 100 kr.

Erik Harbo: Bellman om kroer, kvinder og Karons båd (17 numre) 80 kr.

Bengt Ole Lindberg: Balladen om Ulla (9 numre) 80 kr.

Andre bøger:

Beiträge zu Bellman, Heft 1: 2001 50 kr.

I. Simonsson: Bellmans värld – roman 100 kr.

Søren Sørensen: Skoel bette pieger 50 kr.

Søren Sørensen: Sophienholmsonetter 30 kr.

Medlemspriser. Forsendelsesomkostninger betales af medlemmet.

Henvendelse til Ole Simonsen, Bringetoften 33
3500 Værløse. olesim@post.tele.dk t.4497 6059

Følgende bøger bestilles hos Eva Holbek på
evaholbek@email.dk: Leif Bohn, Carl Michael

Bellman: Fredmans Ep. og Sange (på dansk).

Pris kr. 175.